

NOTITIE

DEBAT OVER IENM KENNISVRAGEN 2030

Kansen en risico's voor
ambities infrastructuur en milieu

17 DECEMBER 2015

INHOUDSOPGAVE

▶ INLEIDING	3
▶ ACTUALISERING KENNISBELEID VOOR AMBITIES 2030 IENM	3
▶ LANGETERMIJNKENNISVRAGEN VOOR DE AMBITIES 2030 IENM	4
▶ ONTWIKKELINGEN ACHTER DREIGENDE DUNNE PLEKKEN IN KENNIS	7
▶ MOGELIJK OP TE PAKKEN ACTIES DOOR IENM	8
▶ TOTSTANDKOMING NOTITIE	10

INLEIDING

Experts uit het kennisnetwerk van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (IenM) hebben op uitnodiging van de raad van gedachten gewisseld over de kansen en risico's rondom langetermijnkennisvragen voor de realisatie van de IenM ambities 2030. Zij hebben een aantal eerste zoekrichtingen aangedragen voor het verdere proces van verkenning door IenM ter voorbereiding op zijn nieuwe Strategische Kennis- en Innovatieagenda (SKIA 2016-2020).

Rond de thema's water en bereikbaarheid bestaat een sterk kennisnetwerk dat op bepaalde nieuwe accenten zich verder kan ontwikkelen, zoals de interactie met kennisrijke burgers, de toepassing van big data en een hernieuwde aandacht voor de efficiënte inzet van middelen. Het kennisnetwerk rond de circulaire economie en het betrekken van burgers en bedrijven bij de ontwikkeling van de leefomgeving kunnen sterker worden ontwikkeld. Daarvoor moet verbreding in verbonden kennisnetwerken worden gerealiseerd en moeten meer goede kennisvragen worden gesteld die sterker interdisciplinair worden opgepakt. Er doen zich ontwikkelingen voor die dunne plekken in de door IenM benodigde kennisontwikkeling kunnen veroorzaken. Denk aan ontwikkelingen als de steeds sterkere focus op kortetermijnproblemen, verschuivingen in beschikbare middelen en het onder druk staan van de aanwezige kennis

binnen IenM door de taakstellingen en werkdruk. De deelnemers van de expertmeeting roepen IenM op om in samenwerking met een diversiteit aan kennispartners beter geformuleerde langetermijnkennisvragen te stellen, en om het proces van kennisontwikkeling en -verspreiding in (internationale) netwerken explicieter in te zetten. Hierdoor kan IenM meer richting geven aan beleidsrelevant onderzoek.

Dit waren enkele uitkomsten van een debat tussen experts over de langetermijnkennisvragen voor IenM dat op 4 november 2015 werd gehouden in Utrecht. Deze bijeenkomst was georganiseerd door de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) op verzoek van de directie Kennis, Innovatie en Strategie (KIS) van IenM. Onder leiding van Annemieke Nijhof (raadslid) gingen vertegenwoordigers van kennisontwikkelaars en kennisgebruikers uit het bedrijfsleven, overheden en kennisinstellingen met elkaar in debat. Namens de Rli nam Pieter Hooimeijer deel. Twee vragen stonden centraal: welke kansen en risico's zijn er in de kennisontwikkeling die nodig is voor IenM om zijn ambitieuze doelen voor 2030 te helpen realiseren en hoe kan IenM die kansen en risico's oppakken? Deze notitie geeft voor antwoorden op deze vragen een aantal zoekrichtingen weer die uit een korte inventarisatie in acht gesprekken en een expertmeeting naar voren zijn gekomen, maar bevat dus geen resultaten van een uitgebreid onderzoek.

ACTUALISERING KENNISBELEID VOOR AMBITIES 2030 IENM

In de Koers 2016-2020 benoemt IenM zijn ambities voor 2030: "Het Ministerie van Infrastructuur en Milieu verbindt. Wij zorgen er samen met anderen voor dat Nederland nu en in de toekomst veilig, leefbaar en bereikbaar is. Nederland staat in 2030 bekend als:

- Een knooppunt van excellente verbindingen (door de lucht, over de weg, het spoor, het water en het internet) verbonden met Europa en de rest van de wereld, met maximale service aan alle gebruikers, betrouwbaar, veilig, uitstootvrij, geluidsarm en energieneutraal.
- Een land met slimme steden, met goede wegen en openbaar vervoer, voldoende groene ruimte

en water, waar bedrijven kunnen concurreren met andere metropolen in Europa en de wereld. Gezond en aantrekkelijk voor inwoners. Een inspirerend voorbeeld van ruimte om te wonen, werken en recreëren.

- Een koploper in het hergebruik van afval. Nederland is daarmee het land met het minste restafval van Europa, een land dat zuinig is op schaarse grondstoffen en energiebronnen.
- De best beschermde delta, met voor alle inwoners voldoende drinkwater en klimaatbestendig ingerichte steden. De lucht- en waterkwaliteit voldoen in 2030 aan de hoogste eisen.

- Een land waar burgers en bedrijven betrokken zijn bij hun leefomgeving. Door een overheid die minder en eenvoudiger regels oplegt, ruimte geeft voor eigen initiatief en haar informatie digitaal deelt.”

Voor het realiseren van deze ambities is de gerichte inzet van kennis en kennisontwikkeling nodig.

De directie KIS heeft de Rli gevraagd om via een expertmeeting te verkennen of er dunne plekken kunnen ontstaan in de benodigde langetermijnkennisontwikkeling door kennispartners buiten het ministerie. Deze expertmeeting is voor KIS onderdeel van een langer lopend proces in het kader van de actualisering van het lenM kennisbeleid.

LANGETERMIJNKENNISVRAGEN VOOR DE AMBITIES 2030 IENM

Kennisontwikkeling voor in de tijd verder liggende ambities vraagt om ruimte voor kennisvragen op de langere termijn. Het is daarbij een uitdaging voor lenM deze kennisvragen te benoemen. lenM gebruikt daarvoor onder andere zijn SKIA, waarvoor in 2016 een nieuwe versie wordt gepubliceerd. Kennispartners kunnen door die vragen uitgedaagd worden kennis te ontwikkelen voor beleid. De deelnemers van de bijeenkomst hebben per ambitie kort stilgestaan bij welke kennisvragen om aandacht zullen gaan vragen. Onderstaand overzicht is daarmee geen uitputtende lijst van belangrijke kennisvragen, maar geeft genoemde aandachtspunten weer die in een vernieuwde SKIA geadresseerd kunnen worden.

Een algemene opmerking over alle ambities heen die werd ingebracht, is dat lenM in de SKIA soms beleidsvragen stelt waar het kennisvragen zouden moeten zijn. Een voorbeeld hiervan in de huidige SKIA is: “Hoe ver wil je je als overheid laten leiden door de inbreng vanuit de (energieke) samenleving, gegeven de uiteenlopende maatschappelijke belangen?”. Hiervoor zou lenM kennisontwikkelaars, bedrijven, andere overheden en burgers meer moeten inzetten voor het aanscherpen van de vragen. De SKIA zou meer in interactie met deze diverse partijen tot stand moeten komen om tot beter geformuleerde langetermijnkennisvragen te komen en meer inzicht te verkrijgen hoe de kennisvragen kunnen worden opgepakt. Dit vergt initiatief en inzet van de kant van lenM, maar ook van zijn kennispartners.

Best beschermde delta

Nederland is al sterk in het integreren van kennis over kust en rivieren, waar het elders meer gescheiden wordt. Deze kennis en netwerken van kennispartijen zijn mede opgebouwd met FES-gelden¹ en hebben via Deltares een sterke,

toekomstbestendige basis gekregen. Dit heeft geresulteerd in een sterke export van Nederlandse kennis op dit gebied. Met het wegvallen van deze bron voor investeringen, vraagt men zich af of de kennisbasis zich voldoende (integraal) blijft ontwikkelen in samenhang met de thema's energie, ruimte en klimaat voor de best beschermde delta. Daarnaast zijn er zorgen of op de langere termijn de benodigde (fysische) ingenieurskennis om aan waterveiligheid te rekenen voldoende beschikbaar blijft en in beleidsplanning zal worden meegenomen. Kansen liggen er om ook in Nederland innovatieve oplossingen te ontwikkelen voor buitenlandse delta's, zoals in Bangladesh of die van de Parelrivier in China.

Vragen die genoemd² werden zijn:

- Hoe kunnen we de delta-infrastructuur (nog) beter combineren met andere, nieuwe functies? Helpt dat om gelden efficiënter in te zetten?
- Hoe kunnen we 'harde' ingenieurskennis verbinden met de kennis en beleving van burgers? Hoe zorgen we ervoor dat technische kennis vanaf het begin ontwikkeld wordt met de maatschappelijke landing in het achterhoofd?
- Wat zijn goede samenwerkingsmodellen voor een steeds bredere groep van betrokken kennispartijen? Onder de aanwezige experts is er consensus over het belang om nieuwe kennisvragen vanaf het begin interdisciplinair op te pakken vanuit een brede groep betrokkenen, inclusief burgers zelf. De autoriteit van experts is niet meer vanzelfsprekend.
- Hoe vertalen relevante wetenschappelijke modellen zich naar praktijkgerichte rekeninstrumenten? Hoe ontsluiten en delen we die modellen zodat de directe omgeving mee kan ontwikkelen?

¹ FES: Fonds Economische Structuurversterking dat gefinancierd werd uit de aardgasbaten. Het fonds bestond van 1995 tot 2011.

² Inclusief genoemde vragen in een aantal gevoerde gesprekken voorafgaand aan de bijeenkomst.

- Hoe bied je wetenschappelijke klimaatkennis aan in bruikbare communicatievormen voor vertaling naar beleid?
- Welke informatie kunnen we gebruiken uit sociale media om te leren hoe mensen omgaan met extreme weergebeurtenissen of andere rampen? Kunnen we daarop zelfs strategieën ontwikkelen voor hulpdiensten?

Betrokken burgers en bedrijven bij hun leefomgeving

Deze ambitie is sterk gerelateerd aan de overige vier ambities. Elke kennisvraag hierover kan gesteld worden voor elk beleidsterrein van IenM. Door internet en sociale media is kennis steeds toegankelijker geworden voor burgers. Dezelfde middelen maken het voor burgers en andere partijen ook makkelijker hun (ervarings)kennis en meningen in te zetten in beleidsprocessen. Maar de samenwerking tussen burgers en beleidsmakers is niet makkelijk en nog steeds geen vanzelfsprekendheid. Het vraagt tijd en aandacht om de kennis uit een grote diversiteit van groepen in te zetten. Een professional hoeft het niet altijd beter te weten. Hij moet begrijpen wat voor de diverse partijen van belang is, maar draagt vaak ook verantwoordelijkheid voor het eindresultaat. Dat maakt het een moeilijke rol om tussen alle betrokken partijen te laveren en oprecht met hen samen te werken. IenM heeft kennis en ervaring opgebouwd met bijvoorbeeld Ruimte voor de Rivier, het Deltaprogramma, Beter Benutten en het Platform Participatie. Hoe kan IenM die kennis en ervaring verankeren in zijn organisatie en onder zijn medewerkers?

De kennis die we hebben over hoe burgers zaken ervaren kan verouderd raken. Vaak is er een discrepantie tussen wat we denken hoe burgers zaken beleven en hoe zij daadwerkelijk erover denken. Zo is bijvoorbeeld het vertrouwen in de overheid gestegen, terwijl we inspelen op het gecreëerde beeld van een lager vertrouwen in de overheid. Daarnaast moeten professionals in burgeronderzoeken al in de vraagstelling rekening houden met het feit dat er verschil kan zijn tussen wat iemand zegt en wat onbewust gevoeld wordt of wat de echte motivatie of het gedrag zal zijn als een geschetste situatie zich voordoet.

Vragen die genoemd werden zijn:

- Hoe ga je ermee om als burgers kennis betwisten? Achter (emotionele) weerstand schuilt vaak een betekenisvol waardendebat. Hoe geef je dat structureel een plek in het proces?
- Wanneer ontstaat de bereidheid van burgers om zich in een onderwerp te verdiepen?
- Welke structuren heeft de energieke samenleving

nodig om tot wasdom te komen en bredere groepen te kunnen aanspreken op hun publieke verantwoordelijkheid?

- Hoe balanceer je de inbreng van verschillende (groepen) mensen, onafhankelijk van wie de grootste mond heeft? Welk deel van de burgers heeft behoefte om mee te praten en welk deel wil gewoon goed geïnformeerd worden? En hoeveel mensen praten niet mee, maar ondersteunen het beleid juist wel of niet? Welke nieuwe tweedelingen dreigen te ontstaan?
- Houden diverse communicatie-uitingen voldoende rekening met de kennis bij de doelgroepen en hoe kan dat beter?
- Welke gedragsinterventies zijn aan vernieuwing toe door maatschappelijke veranderingen en technologische innovaties?
- Welke methode is in welke situatie effectief om burgers te betrekken? En hoe wordt dit breed bekend onder alle overheden?

Koploper in het hergebruik van afval

De experts zijn van mening dat het kennisnetwerk rond deze ambitie het minst goed op orde lijkt te zijn. Er is veel breder onderzoek nodig naar alle aspecten van de circulaire economie, inclusief de achterliggende ideeën en modellen. De kennisinfrastructuur rond het hergebruik van afval staat in schril contrast met de kennisinfrastructuur rond water, en met goede redenen. Het momentum voor hergebruik van afval neemt nu sterk toe, terwijl het historisch belang van waterkennis voor Nederland al tot uiting kwam in de oudste overheidslaag van Nederland: de waterschappen. Daarnaast is afvalverwerking in beginsel een gemeentelijke taak, terwijl het hergebruik van afval gemeentelijke grenzen en vaak zelfs landsgrenzen overstijgt. Daardoor komen nieuwe vragen op en zullen nieuwe modellen voor ketenregie en samenwerking gerealiseerd moeten worden. Potentiële partners in een circulaire keten moeten elkaar vaak nog gaan vinden. Producenten hebben niet altijd oog gehad voor de gehele levenscyclus van hun producten en werken daardoor niet vanzelf samen met afvalverwerkers. Overheden hebben voor verschillende stromen aparte kaders gesteld. Daardoor zijn verschillende partners in de keten slechts bekend met gefragmenteerde, slecht afgestemde wet- en regelgeving. De logistieke sector kan een belangrijke ondersteuning zijn voor een ontwikkeling richting de circulaire economie, maar er kan ook geleerd worden van de logistiek. De maximale beladingsgraad die theoretisch mogelijk is, ligt een stuk hoger dan wat er in de praktijk behaald wordt, zelfs na vele inspanningen om deze te verhogen. Hetzelfde kan gebeuren met de theoretische optimalisaties van een circulaire keten.

Vragen die genoemd werden zijn:

- Welke randvoorwaarden en incentives in het systeem zijn nodig voor de volgende stappen richting een circulaire economie?
- Welke prikkels ontbreken er in de huidige businessmodellen?
- Hoe brengen we beschikbare kennis tot daadwerkelijke innovaties voor de circulaire economie?
- Wat bepaalt de juiste schaal voor circulaire ketens? Welke kennisvragen passen bij welk schaalniveau?
- Wat bepaalt het acceptatieproces van nieuwe grondstoffen uit afval en hoe versnel je dat? Welke rol speelt normering hierin?
- Wat is een goede manier om kleinere materiaalstromen (bv. metalen in elektronische apparaten) te cascaderen voor hergebruik? Hoe gaan we informatie over materialen aan producten koppelen?
- Hoe moeten circulaire ketens in (economische) modellen worden verwerkt?

Knooppunt van excellente verbindingen

Bereikbaarheid is – net als water – een beleids-terrein dat een volwassen kennisbasis heeft. De hoge bevolkingsdichtheid en congestieproblemen in Nederland hebben het onderwerp hoog op de agenda gebracht en gehouden. Uit de formulering van de ambitie en uit de praktijk vindt men dat er te weinig aandacht is voor kennis over kosten-effectief beleid, bijvoorbeeld voor een goede balans tussen de kosten van ontwikkeling, beheer en onderhoud van infrastructuur. De toepassing van ontwikkelde kennis is niet vanzelfsprekend. Landt bestaande kennis voldoende bij IenM en Rijkswaterstaat?

Vragen die genoemd werden zijn:

- Hoe worden knooppunten van excellente verbindingen efficiënt verwezenlijkt: wat zijn de trade-offs in kosten en kwaliteit, zowel in ontwikkeling, beheer en onderhoud?
- Hoe beïnvloeden nieuwe diensten als Uber en zelfrijdende voertuigen de vraag naar ov-verbindingen?
- Hoe veranderen zelfrijdende trucks verkeerspatronen?
- Hoe gaan we de emissies van transport over water en door de lucht nu echt verduurzamen?
- Welke gegevens binnen het concept van big data worden echt belangrijk voor bereikbaarheid en welk deel zou openbaar moeten zijn?
- Blijft de rol van de Rotterdamse haven en Schiphol gelijk op de (middel)langetermijn door technologische ontwikkelingen, klimaatbeleid, de energietransitie en verschuivende internationale handelsposities?

- Wat gaat de luchtvaart in Nederland betekenen in 2050? Luchtvaart groeit het hardst van alle modaliteiten. Welke statistieken over luchtvaart moeten we gebruiken om de luchtvaart te verbinden met de bereikbaarheid in algemene zin en te wegen tegenover andere beleidsdoelen in Nederland?

Inspirerend land van ruimte om te wonen, werken en recreëren

Deze ambitie is op de bijeenkomst niet meer apart aan de orde gekomen, maar aspecten hiervan zijn wel naar voren gekomen bij de overige ambities. Hier gaat het vooral om de verbinding en integratie van verschillende beleidsdoelen. De vraagstukken worden steeds meer in samenhang benaderd, maar het kan beter - zoals hier boven al genoemd is - door bijvoorbeeld de thema's energie, ruimte, water en klimaat meer integraal op te pakken. De ontwikkeling van kennis rond integrale vraagstukken groeit niet altijd even snel mee, vinden de aanwezige deelnemers.

Excellente verbindingen krijgen waarde als ze het wonen, werken en recreëren weten te verbinden, van lokaal tot internationaal. In de interviews werd opgemerkt dat de kennis van de huidige praktijk over polycentrische steden met gespreide gespecialiseerde activiteiten ver vooruitloopt op waar het beleid zich nu op richt, zowel op gemeentelijk als op nationaal niveau. Daarom werd aangeraden het beleid eerst op deze reeds ontwikkelde kennis beter te laten aansluiten.

Vragen die genoemd werden zijn:

- Hoe kunnen metropolitaan-regionale verkeer- en vervoersconcepten bijdragen aan een betere aansluiting tussen het hoofd(spoor) wegennet en de regionale infrastructuur en zo de bereikbaarheid van werk en voorzieningen verbeteren voor bewoners in en bezoekers van de regio?
- In hoeverre kan de aansluiting tussen snelle modaliteiten (auto en ov) en langzame modaliteiten (fietsen en wandelen) in en bij steden zodanig worden verbeterd dat de leefbaarheid van binnensteden (luchtkwaliteit, veiligheid, verplaatsingsgemak) toeneemt en bewegen wordt gestimuleerd?
- Kan de belevingswaarde van water beter worden benut bij de ruimtelijke inrichting en tegelijkertijd bijdragen aan klimaatdoelstellingen?
- In hoeverre en onder welke condities dragen snellere inter- en intraregionale verbindingen door schaalessprongen bij aan het bereiken van agglomeratievoordelen?
- In hoeverre kan de integratie van reizigerinformatie met plaatsinformatie bijdragen aan een efficiënter gebruik van de ruimte?

- Welke beslissingsondersteunende systemen zijn effectief in het betrekken van burgers bij de inrichting van de dagelijkse leefomgeving binnen een bredere ruimtelijke context?

ONTWIKKELINGEN ACHTER DREIGENDE DUNNE PLEKKEN IN KENNIS

Nederland heeft een goed ontwikkelde kennisinfrastructuur. IenM draagt daar vanuit haar maatschappelijke rol en verantwoordelijkheid ook financieel aan bij via onder andere opdrachten, subsidies voor onderzoeksprogramma's, convenanten met kennispartners en financiering van leerstoelen. Toch zijn er ontwikkelingen die maken dat op specifieke domeinen of kwaliteiten de kennisontwikkeling dun zou kunnen worden. Hieronder volgen enkele voorbeelden van ontwikkelingen die daaraan ten grondslag kunnen liggen.

Verschuivingen in inhoudelijke sturing en middelen

Een belangrijke ontwikkeling is het stopzetten van de financiering uit het FES naar omvangrijke onderzoeksprogramma's en -faciliteiten. Deze financiering heeft sterk bijgedragen aan de netwerkvorming tussen kennisinstellingen onderling en met bedrijven, en aan een meer integrale aanpak van onderzoeksvragen. Ook boden FES-gelden ruimte voor investeringen in onderzoeksfaciliteiten, die nu soms verdwijnen bij universiteiten vanwege de hoge kosten, waardoor PhD's en masterstudenten een deel van hun onderzoeksmogelijkheden kwijtraken. De deelnemers vragen zich af hoe we er met elkaar voor zorgen dat die meerwaarden in ieder geval blijven bestaan. Hierbij wordt ook aandacht gevraagd voor het in stand houden van specifieke onderzoeksdisciplines en puur disciplinaire onderzoeksvoorstellen, die nodig zijn om goede kennis te kunnen inbrengen in interdisciplinaire onderzoeksprogramma's.

De verschuiving van diverse onderzoeksgelden naar het topsectorenbeleid zorgt er voor dat sommige deelnemers zich zorgen maken over de beschikbare middelen voor vrij, fundamenteel onderzoek en langetermijnonderzoeksvragen. Het verschilt per topsector en per onderzoeksthema hoeveel kansen men ervaart om dit soort onderzoek met subsidies in de topsectoren te kunnen oppakken. *High risk- high value* onderzoek (risicovol, langere termijn, out-of-the-box onderzoeks-

vragen) moeten door eisen over kansen op succes en op valorisatie niet voortdurend het onderspit delven. Men daagt de topsectoren graag uit hoe zij meer dan nu kansen voor kruisbestuivingen tussen de topsectoren kunnen aanjagen. De vraag die ook opkomt is hoe IenM als vakdepartement de aansluiting houdt bij de ontwikkelde kennis in de topsectoren en bij de onderzoeksprogrammering van de toegepaste onderzoekorganisaties (TO2 instituten). Met de beleidsvorming sterk liggend bij het Ministerie van Economische Zaken, moet IenM niet de inhoudelijke sturing kwijtraken richting deze sectoren en instituten, vinden de deelnemers.

Een belangrijke derde verschuiving is het groeiende belang van Europese onderzoekssubsidies voor Nederlands onderzoek. Een belangrijk programma is Horizon2020 (80 miljard euro voor de periode 2014-2020) dat veel aandacht heeft voor maatschappelijke vraagstukken die in heel Europa spelen. Nederlandse onderzoekers zijn behoorlijk succesvol in het aantrekken van Europese subsidies, maar de vraag is wat deze verschuiving zou kunnen betekenen voor het kennisbeleid van IenM. Het gaat niet meer om puur Nederlandse consortia, maar om Europese consortia. Lopen er belangrijke onderzoeksvragen voor IenM in Europese onderzoeksprogramma's waarbij geen Nederlandse partijen zijn aangesloten? Hoe gaat IenM dan aansluiting krijgen bij deze kennis? Zijn er belangrijke buitenlandse kennisontwikkelaars die beter in het vizier van IenM moeten komen? Is IenM goed genoeg aangesloten, al dan niet via zijn instituten, bij de inhoudelijke formulering van Europese onderzoeksprogramma's?

Nieuwe partners in en vormen van kennisontwikkeling

Het is hierboven al onder een van de ambities genoemd: internet en sociale media maken het voor burgers en andere partijen makkelijker hun kennis te verbreden. Als belanghebbende kan een burger of een groep beter geïnformeerd zijn over

een specifiek onderwerp of de lokale situatie dan een beleidsambtenaar of erkend expert. Of het is juist een MKB-bedrijf dat specialistische kennis heeft of een start-up die beter heeft nagedacht over de mogelijkheden en implicaties van een nieuwe technologie. Zij kunnen wellicht juist bijdragen aan het invullen van dunne plekken in de aanwezige kennis binnen overheden. Alleen zijn zij nog steeds geen partijen die breed en algemeen aansluiting vinden bij departementen en andere overheden om hun kennis in te zetten voor beleidsontwikkeling, ondanks goede voorbeelden. Ook niet-wetenschappelijke kennis, lokale ervaringen en emoties zijn van belang om mee te nemen voor effectieve beleidsontwikkeling.

Er ontstaan veel meer data over de fysieke wereld, die makkelijker verzameld en gedeeld kunnen worden. Als groepen niet tevreden zijn met gegenereerde waarden uit modellen, organiseren ze hun eigen metingen in een gebied. Bedrijven, gemeenten, burgers en maatschappelijke organisaties kunnen via sensoren en mobiele apps informatie genereren die de overheid niet heeft. Dit kan gaan betekenen dat beleid niet meer gebaseerd hoeft te worden op een modelmatige benadering van de werkelijkheid, maar op een virtuele kopie van de werkelijkheid. Dit vraagt kennis binnen overheden over hoe ze deze nieuwe mogelijkheden kunnen gaan inzetten en hoe ze dat doelmatig en kostenbewust kunnen doen. Dit gaat veel verder dan ICT voor bedrijfsvoering en het nieuwe werken. Er zijn al diverse initiatieven bij kennisinstellingen om de kennisontwikkeling over big data, datamanagement en data science te verbreden. Het is zaak voor IenM om bij deze initiatieven aan te sluiten.

Actualiteit steeds dominantier

Kennis voor de korte termijn krijgt als vanzelf aandacht door initiatieven uit de samenleving

gericht op huidige problemen, door politici die de krantenkoppen van vandaag en morgen belangrijk vinden en door beleidsmedewerkers die zich richten op kortcyclische beleidsprocessen. De Raad voor Ruimtelijk, Milieu- en Natuuronderzoek en de Raad voor Deltaonderzoek bestaan niet meer, terwijl zij onder andere de benodigde kennisontwikkeling op de langere termijn bewaakten. Waar blijft dan de sturing op de langere termijn? Hoe kunnen we beter vooruitdenken over welke kennis en vaardigheden we over tien of vijftien jaar nodig hebben? De aanwezige vertegenwoordigers van kennisinstellingen vinden dat langzamerhand echt een probleem worden. Hierover zal op hoog niveau binnen het departement nagedacht moeten worden, want dat is niet aan een individuele beleidsmedewerker om op te lossen.

Voor het benutten van kennis van buiten heb je binnen kennis nodig

Verschillende deelnemers hebben ervaren dat beleidsmedewerkers zelf steeds minder inhoudelijke kennis hebben om de juiste (middel) langetermijnkennisvragen te stellen, kennis via goed opgestelde opdrachten in te kopen of aangeboden kennis te beoordelen op de relevantie voor het beleid. Oorzaken lijken te liggen in de uitstroom van kennis door pensionering, minder beleidsmedewerkers en een hogere werkdruk door taakstellingen, de steeds snellere doorstroom van medewerkers naar andere beleidsdossiers en de al langer lopende trend om kennis (medewerkers) buiten de beleidskern te zetten. Wetenschappers zijn mede daardoor eerder geneigd om naar aanleiding van hun rapport te adviseren over de implicaties voor het beleid. Daarnaast is het lastiger een goede opdrachtgever te zijn of kennis op te halen in gesprekken met wetenschappers en andere kennisontwikkelaars als een beleidsmedewerker hun taal niet spreekt.

MOGELIJK OP TE PAKKEN ACTIES DOOR IENM

Er zijn verschillende manieren om de externe kennisontwikkeling te versterken. Goede kennisvragen stellen, investeren in kennisontwikkeling en kenniswerkers opnemen in de eigen organisatie zijn bekende middelen. De geraadpleegde experts vragen aandacht voor enkele specifieke acties die vaak nog onderbelicht lijken.

Wees zelf een verbindend knooppunt tussen verschillende netwerken

IenM moet de kruisbestuiving bevorderen tussen verschillende disciplines en haar eigen ambities. Dat begint al met verbindingen binnen en tussen ministeries. Dat bijvoorbeeld het Ministerie van Economische Zaken vergelijkbare ambities verwoordt met aandacht voor duurzaamheid en natuur, laat zien dat er gemeenschappelijke doelen

zijn die gezamenlijk opgepakt kunnen worden. Daarnaast is het een uitdaging om als departement daadwerkelijk onderdeel te worden van kennisnetwerken, daarin zichtbaar te zijn en open te staan voor nieuwe toetreders en verbindingen. Beweeg in deze netwerken van verschillende achtergronden en invalshoeken, draag bij aan de beschikbare kennis en data in het (internationale) netwerk, en zet het netwerk in om kennisvragen te formuleren en aan te scherpen. Dat kan ook betekenen dat lenM (online) sessies aanbiedt over lenM-onderwerpen voor belangstellende burgers en bedrijven om kennis op te doen en te delen. Dit moet eraan bijdragen dat je als departement de benodigde kennis ook snel weet te vinden, ook als zich ineens een situatie voordoet die vraagt om andere of nieuwe kennis. Als bedrijven met het bereiken van beleidsdoelen voor zichzelf (en anderen) waarde weten toe te voegen, dan is dat een kans. Gebruik de EU meer als partner. Maak wel duidelijk waar lenM wel en niet van is, communiceer eerlijk over onzekerheden en bouw daardoor vertrouwen op als kennispartner.

Laat dreigende dunne plekken in het kennisnetwerk in beeld brengen

Een formele netwerkanalyse per ambitie kan relaties met en tussen relevante kennisdomeinen in beeld brengen en dunne plekken identificeren. Door ook de relaties tussen actoren in deze netwerken mee te nemen kunnen bruggen tussen disciplines en instellingen worden geïdentificeerd. Besteed daarbij bijzondere aandacht aan de bijdragen vanuit de maatschappijwetenschappen (zoals ruimtelijke economie, bestuurskunde, geografie, epidemiologie, milieuwetenschappen), de gedragswetenschappen (zoals psychologie, media- en communicatiestudies) en de ontwerpende disciplines (zoals stedenbouw).

Leer van praktijk en ervaringen van ingezet beleid

Eerder werd reeds de vraag gesteld hoe lenM kennis en ervaring vanuit Ruimte voor de Rivier, het Deltaprogramma, Beter Benutten en het Platform Participatie kan verankeren in zijn organisatie en onder zijn medewerkers. Maatschappelijk innoveren door cocreatie is geen trucje; daar moet je als departement kennis over en ervaring in ontwikkelen. Tijdens de expertmeeting werd er een oproep gedaan om professioneler lessen te leren uit de praktijk en ingezet beleid. Zet voor dit soort evaluaties ook professionele partners

in, die geleerde lessen bij andere overheden en in het buitenland kunnen meenemen. Zorg ervoor dat deze lessen terugvloeien in beleid, procedures, ingezette methoden en vervolgonderzoek; niet alleen voor de directie die er in eerste instantie mee te maken had maar organisatiebreed.

Nieuwe innovaties uitdagen door normstelling

De lenM ambities vragen ook om innovaties. Deze innovaties kunnen worden aangejaagd door strengere normstelling voor bijvoorbeeld afvalstromen, het stellen van vereisten in het kader van de circulaire economie in opdrachten of door aanleg, onderhoud en hergebruik in grote investeringen met elkaar te verbinden. Door strenger te sturen op wat het systeem in gaat en er mag uitkomen, heeft lenM sterke draaiknoppen in handen voor het bereiken van een deel van zijn ambities (zie ook 'presterende overheid', NSOB, Leren door doen, 2014). Er zijn bedrijven die juist in die restricties kansen zien om geld te verdienen en vervolgens bedrijvigheid naar Nederland te trekken of innovaties te exporteren. Het is daarbij wel zaak om delen van deze bredere ambities die beleidsvelden van meerdere ministeries raken kabinetbreed op te pakken.

Nieuw leiderschap

Er is internationaal een nieuw soort leiderschap te herkennen dat ook voor kennisontwikkeling van betekenis kan zijn. Dit leiderschap kenmerkt zich door een minder regenteske opstelling, het meer beantwoorden aan sentiment in de samenleving, en tegelijkertijd het zich hard maken voor bepaalde zaken. In jargon uitgedrukt, verschuiven wij van new public management naar deliberative democracy. Ook voor lenM liggen hier kansen. De minister zet nadrukkelijk in op kennisontwikkeling voor zelfsturende voertuigen, wat appelleert aan de verbeelding van veel burgers. Robbert Dijkgraaf heeft in verschillende functies wetenschappelijke kennisontwikkeling en innovatie een gezicht gegeven. Kijk of specifiek voor kennisontwikkeling voor infrastructuur en milieu boegbeelden gevonden kunnen worden die de samenleving inspireren en reacties kunnen uitlokken. Als instrument hiervoor kan lenM adaptieve roadmaps voor elke ambitie opstellen in samenwerking met zijn netwerk. Deze roadmaps zouden meer handvatten en inspiratie kunnen geven dan de huidige korte, ronkende teksten in het ambitiedocument.

TOTSTANDKOMING NOTITIE

De expertmeeting werd geleid door:
Annemieke Nijhof, Rli, raadslid

Deelnemers 4 november 2015

Lilian van den Aarsen, Ministerie van IenM,
directeur kennis, innovatie en strategie
Reinier van den Berg, PBL, onderdirecteur
Arie Bleijenberg, TNO, business directeur
infrastructuur
Jacolien Eijer, NLIingenieurs, directeur
Pieter Hooimeijer, Rli, raadslid
Annemieke van der Kooij, NWO, clustercoördinator
thematische programma's en topsectoren
Iman Koster, CROW, directeur
Gert Kroon, Arcadis, directeur
Marcus van Leeuwen, NWO, programma-
coördinator thematische programma's
Maatschappij- en Gedragwetenschappen
Cees Moons, Ministerie van IenM, programma-
manager GOAL (Gegevensvoorziening
Omgevingswet voor Activiteiten in de
Leefomgeving)
Melanie Peters, Rathenau Instituut, directeur
Gerard van der Steenhoven, KNMI, hoofddirecteur
Jeroen van Vught, Provincie Zuid-Holland, hoofd
bureau Verkenning en Monitoring
Tjerk Wagenaar, Natuur & Milieu, directeur
Johan Wempe, Vrije Universiteit Amsterdam,
hoogleraar ondernemingsethiek
André van der Zande, RIVM, directeur

Contactpersoon vanuit het Ministerie van IenM

Karin Olsthoorn, senior beleidsmedewerker
directie kennis, innovatie en strategie

Personen die vooraf geïnterviewd zijn

Jeroen Aerts, Vrije Universiteit Amsterdam,
hoogleraar waterbeheer en risico's
Rob Bleijerveld, Van Gansewinkel Groep, manager
research & development
Suzanne Hulscher, Universiteit Twente, hoogleraar
water engineering and management
Carl Koopmans, Vrije Universiteit Amsterdam,
hoogleraar beleidsevaluatie
Bert Pol, Tabula Rasa, directeur
Willem Salet, Universiteit van Amsterdam,
hoogleraar stedelijke en regionale ontwikkeling
Arnold Tukker, Universiteit Leiden, directeur van
het Institute of Environmental Sciences
Bert van Wee, TU Delft, hoogleraar mobiliteit

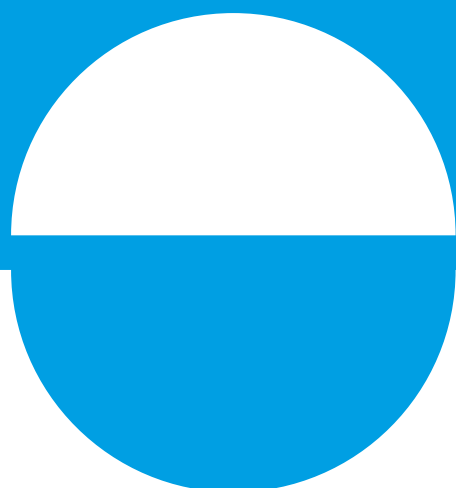
Projectteam Rli

Linda van Asselt
Lianne Doeswijk (projectleider)
Michiel Ooms

De inhoud van de notitie geeft niet
noodzakelijkerwijs de mening van de Rli
weer, maar vormt een impressie van de
gedachtewisseling in de expertmeeting en
in de vooraf gevoerde gesprekken.

Raad voor de leefomgeving en infrastructuur

De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) is het strategische adviescollege voor regering en parlement op het brede domein van duurzame ontwikkeling van de leefomgeving en infrastructuur. De raad is onafhankelijk en adviseert gevraagd en ongevraagd over langetermijnvraagstukken. Met een integrale benadering en advisering op strategisch niveau wil de raad bijdragen aan de verdieping en verbreding van het politiek en maatschappelijk debat en aan de kwaliteit van de besluitvorming.

December 2015

Ontwerp

2D3D Design, Den Haag

Raad voor de leefomgeving en infrastructuur

Oranjebuitensingel 6

Postbus 20906

2500 EX Den Haag

info@rli.nl

www.rli.nl